

บทที่ 3

ต้นทุนการแปรรูปข้าวและราคาขายส่ง

1. คำนำ

การพิจารณาด้านต้นทุนการแปรรูปข้าวหรือต้นทุนการสีข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร จะเป็นดัชนีหนึ่งที่จะบ่งชี้ว่า โรงสีจะรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาในอัตราเกวียนละเท่าไร แล้วโรงสีได้จุดคุ้มทุน และถ้าราคาขายส่งข้าวสารในตลาดกรุงเทพฯ เป็นเช่นที่ผ่านมา ราคาข้าวเปลือกต่อเกวียนที่เกษตรกรควรจะได้รับจะตกเกวียนละเท่าไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะนำไปเป็นมาตรการหนึ่งในการกำหนดราคาเกษตรกรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ว่า "เพื่อให้เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาที่ไม่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต" และบรรลุมาตรการหลัก "เพื่อควบคุมปริมาณข้าว"

2. โรงสีข้าว

2.1 จำนวนโรงสีและกำลังการผลิต

โรงสีข้าวที่มีอยู่ทั่วประเทศที่ขึ้นทะเบียนในปี 2528 มีทั้งสิ้น 47,949 โรง มีกำลังการผลิตรวมกัน 302,081 เกวียนต่อวัน ผู้เป็นเจ้าของโรงสีจะประกอบด้วยโรงสีเอกชน โรงสีของสหกรณ์จังหวัด (ชสก.) โรงสีของสหกรณ์การเกษตร (สสก.) และโรงสีของกลุ่มเกษตรกร

โรงสีเอกชน	47,895 โรง	กำลังการผลิต	299,759 เกวียนต่อวัน
โรงสีของชุมนุมสหกรณ์จังหวัด	33 โรง	กำลังการผลิต	1,924 เกวียนต่อวัน
โรงสีของสหกรณ์การเกษตร	13 โรง	กำลังการผลิต	308 เกวียนต่อวัน
โรงสีของกลุ่มเกษตรกร	8 โรง	กำลังการผลิต	290 เกวียนต่อวัน
รวม	47,949 โรง	กำลังการผลิต	302,081 เกวียนต่อวัน

จะเห็นว่าเอกชนเป็นเจ้าของโรงสีมากที่สุด เมื่อคิดเป็นสัดส่วนพบว่า โรงสีที่มีอยู่เป็นของเอกชนถึง 99.89 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่ชุมนุมสหกรณ์จังหวัด สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มเกษตรกรเป็นเจ้าของโรงสีรวมกันเพียง 54 โรง คิดเป็นสัดส่วนต่อโรงสีทั้งหมดเพียง 0.11% และเมื่อพิจารณากำลังการผลิต โรงสีเอกชนมีกำลังการผลิต 299,759 เกวียนต่อวัน หรือมีกำลังการผลิตถึงร้อยละ 99.2 ขณะที่โรงสีของชุมนุมสหกรณ์จังหวัด สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มเกษตรกรมีกำลังการผลิตเพียงร้อยละ 0.8 เกวียนต่อวัน จากจำนวนโรงสีและกำลังการผลิตของโรงสีเอกชน เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า “ธุรกิจการค้าข้าวตกอยู่กับภาคเอกชนเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์” ประเด็นนี้ตั้งข้อสมมติฐานได้ว่า

1. ถ้าตลาดข้าวเป็นตลาดที่มีการแข่งขันอย่างเสรี เกษตรกรจะขายข้าวได้ในราคาที่สูง ถ้าความต้องการข้าวมีมากกว่าปริมาณข้าว
2. ถ้าตลาดข้าวเป็นตลาดผูกขาด หรือผู้ซื้อน้อยราย เกษตรกรจะขายข้าวได้ในราคาต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าปริมาณข้าวมีมากกว่าความต้องการข้าว

ในสภาพที่เป็นจริงปริมาณข้าวมีมากกว่าความต้องการข้าว ถ้าปล่อยให้กลไกตลาดทำหน้าที่อย่างเสรี ราคาคุณภาพที่เกษตรกรขายได้จะต่ำ ถ้าตลาดข้าวเป็นตลาดผูกขาด เกษตรกรก็จะขายข้าวได้ในราคาที่ต่ำยิ่งขึ้น เพราะเจ้าของโรงสีจะซื้อข้าวหรือไม่ซื้อข้าวจากชาวนาก็ได้ เจ้าของโรงสีจึงเป็นผู้กำหนดราคาข้าว

เมื่อพิจารณาโรงสีและกำลังการผลิตในแต่ละภาค เห็นได้ตามตาราง

ตารางที่ 3.1 : จำนวนโรงสีและกำลังการผลิตจำแนกเป็นรายภาค

ภาค	จำนวนโรงสี (โรงสี)	กำลังการผลิต (เกวียน/วัน)	กำลังการผลิต/จำนวนโรงสี (%)
ตะวันออกเฉียงเหนือ	26,425	132,297	500.65
เหนือ	11,105	75,494	679.82
กลาง	5,602	71,228	1,271.47
ใต้	4,817	23,062	478.76
รวม	47,949	302,081	

ที่มา: กรมโรงงานอุตสาหกรรม

จากตาราง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโรงสีและกำลังการผลิตมากที่สุดติดตามด้วยภาคเหนือ กลาง และใต้ ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของกำลังการผลิตต่อจำนวน

โรงสีข้าว จะเห็นว่าภาคกลางมีสัดส่วนของกำลังการผลิตต่อจำนวนโรงสีข้าวสูงสุดถึงร้อยละ 1,271.47 ซึ่งมากเป็นสองเท่าของสัดส่วนของกำลังการผลิตต่อจำนวนโรงสีของภาคเหนือ ซึ่งมีสัดส่วนของกำลังการผลิตต่อจำนวนโรงสีมาเป็นอันดับที่สอง และตามด้วยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ตามลำดับ

จากการพิจารณาสัดส่วนของกำลังการผลิตต่อจำนวนโรงสีข้าว ทำให้พบว่าโรงสีข้าวในภาคกลางเป็นโรงสีข้าวขนาดใหญ่ และใหญ่มากเป็นสองเท่าของโรงสีข้าวในภาคเหนือ ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าตลาดค้าข้าวของประเทศอยู่ที่ภาคกลาง นั่นคือ ราคาข้าวของประเทศจะเคลื่อนไหวตามราคาข้าวของภาคกลาง

เมื่อพิจารณาจำนวนข้าวเปลือกที่ผลิตได้ในแต่ละปี ข้าวเปลือกที่ผลิตได้จะเข้าในโรงสีร้อยละ 96.04 ถ้าโรงสีข้าวเดินเครื่องร้อยละเต็ม จะสีข้าวเปลือกที่มีอยู่เฉลี่ยปีละ 19 ล้านตันได้หมดภายใน 63.28 วัน หรือประมาณสองเดือน โรงสีข้าวเดินเครื่องร้อยละเต็ม คือสีข้าวตลอด 24 ชม. แต่ถ้าใช้กำลังการผลิตหรือเดินเครื่องเพียง 50% หรือ 12 ชั่วโมงต่อวัน จะสีข้าวเปลือกจำนวน 19 ล้านตันได้หมดภายใน 126.56 วัน หรือประมาณสี่เดือนครึ่ง สะท้อนให้เห็นว่าตลาดรับซื้อข้าวเปลือกของประเทศจะมีระยะเวลาเพียงสี่เดือนครึ่ง ถ้าโรงสีเดินเครื่องเพียง 50% ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม ช่วงนี้จะเป็นเครื่องบ่งบอกว่าราคาข้าวที่เกษตรกรขายได้จะสูงหรือต่ำ

จากข้อมูลราคาข้าวเปลือกของบริษัทมหาชน จำกัด และราคาข้าวเปลือกที่ทำข้าวก๋านันทรัง ปี 2528/29 และปี 2529/30 ราคาข้าวจะเริ่มตกต่ำในเดือนมกราคมและจะตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม หลังจากนั้น ราคาข้าวจะค่อย ๆ กระด้างขึ้น การที่ราคาข้าวเปลือกตกต่ำในช่วงต้นเดือนมกราคมเพราะเป็นช่วงที่เกษตรกรระบายข้าวหน้าปีเข้าสู่ตลาด ขณะเดียวกันก็เริ่มปลูกข้าวนาปรัง ขณะที่ข้าวนาปีระบายเข้าสู่ตลาดยังไม่หมดเกษตรกรก็ระบายข้าวนาปรังเข้าสู่ตลาดอีกในราวกลางเดือนเมษายนถึงกลางเดือนพฤษภาคม เมื่อข้าวนาปรังไปสมทบกับข้าวนาปีในช่วงนี้ จึงทำให้ราคาข้าวเปลือกตกต่ำอย่างรุนแรง

2.2 ต้นทุนการแปรรูปข้าว

การคิดต้นทุนการสีข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร หรือการแปรรูปข้าวก็คิดเช่นเดียวกับการคิดต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกร กล่าวคือต้นทุนจะประกอบด้วยต้นทุนคงที่และต้นทุนแปรผัน ซึ่งการคิดต้นทุนลักษณะนี้จะทำให้ทราบว่าโรงสีข้าวจะแปรรูปข้าวและนำข้าวไปขายในราคาเกี่ยวนละเท่าไร จึงจะได้ราคาที่จุดคุ้มทุน

อย่างไรก็ตาม ต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีเอกชนและโรงสีของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรจะไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณข้าวที่สีและกำลังการผลิต เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีเอกชนและโรงสีของสหกรณ์พบว่า ต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีเอกชนจะถูกกว่าของโรงสีสหกรณ์ เพราะปริมาณการผลิตหรือการสีข้าวของโรงสีเอกชนมีมากกว่าโรงสีสหกรณ์ถึงสามเท่าตัว

ต้นทุน	โรงสีสหกรณ์ (บาท/เกวียน)	โรงสีเอกชน (บาท/เกวียน)
ต้นทุนคงที่	129	62
ต้นทุนแปรผัน	198	93
รวม	<u>327</u>	<u>155</u>

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

จากตาราง จะเห็นว่าต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีเอกชนและโรงสีสหกรณ์แตกต่างกันมาก จึงทำให้ลำบากต่อการจะให้ต้นทุนของโรงสีใดเป็นต้นทุนมาตรฐาน เพื่อนำไปรวมกับราคาข้าวเปลือกที่รับซื้อจากเกษตรกร ในการที่จะนำไปคำนวณหาต้นทุนการแปรรูปข้าวสารต่อเกวียนเมื่อรวมเอาราคาข้าวเปลือกที่รับซื้อจากเกษตรกรไว้ด้วย

แต่ถ้าหากพิจารณา จำนวนโรงสี กำลังการผลิต และปริมาณการผลิต น่าจะใช้ต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีเอกชนเป็นต้นทุนมาตรฐานหรือต้นทุนกลางได้เพราะ (ก) แม้ต้นทุนโรงสีเอกชนจะถูกกว่าต้นทุนโรงสีสหกรณ์อยู่มาก แต่การสีข้าวของโรงสีสหกรณ์ก็ไม่ขาดทุน (ข) จำนวนโรงสี กำลังการผลิต และปริมาณการผลิตของโรงสีเอกชนมีมากกว่าโรงสีสหกรณ์หลายเท่าตัว (ค) โรงสีเอกชนมีบทบาทต่อการรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา และดำเนินการในเชิงพาณิชย์และ (ง) ต้นทุนการแปรรูปข้าวเปลือกที่ 155 บาทต่อเกวียนเป็นต้นทุนที่ยอมรับกันทั่วไป ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาจะใช้ต้นทุนของโรงสีเอกชนเป็นต้นทุนกลางในการคำนวณหาต้นทุนการสีข้าวเปลือกต่อเกวียนของโรงสีจะได้ว่า

ต้นทุนรวม = ต้นทุนคงที่ + ต้นทุนแปรผัน + ราคาข้าวเปลือก (บาท/เกวียนข้าวเปลือก)

จากต้นทุนรวม เมื่อต้นทุนคงที่บวกต้นทุนแปรผันได้เท่ากับ 155 บาทต่อการสีข้าวเปลือกหนึ่งเกวียน และเมื่อรวมเอาราคาข้าวเปลือกที่รับซื้อจากเกษตรกร ในการสีข้าว

ตารางที่ 3.2 : ต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีสหกรณ์เปรียบเทียบกับโรงสีเอกชน ปี 2527

รายการ	โรงสีสหกรณ์			โรงสีเอกชน		
	ต่อราย (บาท)	ต่อเกวียน (บาท)	คิดเป็น ร้อยละ	ต่อราย (บาท)	ต่อเกวียน (บาท)	คิดเป็น ร้อยละ
ต้นทุนผันแปร						
ค่าจ้างแรงงาน	206,643.71	112.80	34.47	224,706.66	45.12	29.06
ค่าพลังงาน	70,982.92	38.74	11.84	112,266.67	22.54	14.51
ค่าซ่อมและอุปกรณ์	85,875.67	46.86	14.32	124,866.67	25.06	16.14
รวม	363,502.30	198.40	60.63	461,840	92.72	59.71
ต้นทุนคงที่						
ค่าใช้ที่ดิน	64,534.68	35.22	10.77	55,440	11.13	7.17
ค่าเสื่อมโรงเรือน	71,173.85	38.85	11.87	73,422.06	14.74	9.49
ค่าเสื่อมเครื่องจักร	100,284.48	54.74	16.73	182,755.53	36.69	23.63
รวม	235,993.01	128.81	39.37	311,617.59	62.56	40.29
รวมทั้งสิ้น	599,495.31	327.21	100	773,457.59	155.28	100
กำลังการผลิตเต็มที่เฉลี่ย (เกวียน/ปี)	17,700	—	100	18,040	—	100
กำลังการผลิตจริงเฉลี่ย (เกวียน/ปี)	1,831.82	—	10.34	4,980	—	27.60

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

เปลือกหนึ่งเกวียนจะได้ต้นทุนการแปรรูปข้าวของโรงสีในแต่ละปีคือ

ฤดูผลิตปี	ต้นทุน (บาท/เกวียนข้าวเปลือก)
24/25	3,093
25/26	3,121
26/27	3,097
27/28	2,919
28/29	2,438
29/30	3,055
เฉลี่ย	2,954

ถ้าคิดจากต้นทุนเฉลี่ย การแปรรูปข้าวของโรงสีจะได้จุดคุ้มทุนที่ระดับ 2,954 บาท ต่อการสีข้าวเปลือกหนึ่งเกวียน ซึ่งหมายความว่าถ้าโรงสีแปรรูปข้าวเปลือกหนึ่งเกวียนในระดับราคา 2,954 บาท ธุรกิจโรงสีก็อยู่ได้หรือดำเนินการได้เหมือนธุรกิจทั่วไป แต่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมอีกด้วยว่าข้าวเปลือกหนึ่งเกวียนสีเป็นข้าวสารได้กี่กิโลกรัม ซึ่งเห็นได้คือ

ได้ต้นข้าว 440 กก./แกวียนข้าวเปลือก

ได้ปลายข้าว 211 กก./แกวียนข้าวเปลือก

ได้รำข้าว 101 กก./แกวียนข้าวเปลือก

ถ้าหากเอาราคารำข้าวที่ขายได้ไปรวมกับราคาปลายข้าวที่ขายได้ แล้วเจ้าของโรงสีได้ราคาเท่ากับการขายต้นข้าว โดยนัยเช่นนี้ สมมติต่อไปว่าข้าวเปลือกหนึ่งแกวียนสีเป็นข้าวสารได้ 651 กิโลกรัม ซึ่งได้จากการเอาต้นข้าวบวกปลายข้าว บนข้อสมมติฐานนี้โรงสีจะไม่ขาดทุน

3. ราคาขายส่ง

3.1 ต้นทุนการผลิตข้าวสาร

การพิจารณาในหัวข้อก่อนหน้านี้ เป็นการพิจารณาดำเนินทุนการแปรสภาพต่อแกวียนแต่ข้าวเปลือกหนึ่งแกวียนเมื่อสีเป็นข้าวสารแล้วจะได้ข้าวสาร 651 กิโลกรัม (ต้นข้าว+ปลายข้าว+รำข้าว) ซึ่งยังไม่ถึงหนึ่งแกวียนข้าวสาร โดยวิธีคิดเทียบแบบบัญญัติไตรยางค์ ถ้าต้องการได้ข้าวสาร 1,000 กิโลกรัม หรือหนึ่งตันหรือหนึ่งแกวียน ต้องใช้ข้าวเปลือก 1,536 กิโลกรัม หรือ 1.536 แกวียน เมื่อเอาข้าวเปลือก 1.536 แกวียนไปคูณกับต้นทุนต่อแกวียนข้าวเปลือก ก็จะได้ต้นทุนการผลิตข้าวสารต่อแกวียน

ฤดูกาล	ต้นทุน (บาท/แกวียนข้าวเปลือก)	ต้นทุน (บาท/แกวียนข้าวสาร)
24/25	3,093	4,751
25/26	3,121	4,794
26/27	3,097	4,757
27/28	2,919	4,484
28/29	2,438	3,745
29/30	3,055	4,692
เฉลี่ย	2,954	4,537

ตารางที่ 3.3 อัตราการแปรรูปข้าวเปลือก 1. เกวียน เป็นข้าวสารของโรงสีสหกรณ์ เปรียบเทียบกับโรงสีเอกชน

รายการ	ข้าว 100%		ข้าว 5%		ข้าว 10%		ข้าว 15%		ข้าว 25%		ข้าวเหนียว เมล็ดสั้น		ข้าวเหนียว เมล็ดยาว	
	สหกรณ์	เอกชน	สหกรณ์	เอกชน	สหกรณ์	เอกชน	สหกรณ์	เอกชน	สหกรณ์	เอกชน	สหกรณ์	เอกชน	สหกรณ์	เอกชน
ต้นข้าว	443.33	436.67	456.71	440	457.86	453.64	444.91	453.33	452.83	454	452.65	435	438.85	416
ปลายข้าว	198.33	206.66	198.72	211.27	200.99	205.42	208.64	200.67	196.30	198	191.77	211	193.37	215
A1	143.33	140	146.10	149.37	143.52	145	134.58	118	128.75	124	157.11	172	155.45	165
C1	40	43.33	38.14	38.75	40.92	41.36	49.57	50	48.47	48	18.84	24.50	20.15	31.6
c3	15	23.33	14.48	23.15	16.55	19.06	24.49	32.67	19.08	26	15.82	14.50	17.77	18.3
รวม	641.66	643.33	655.43	651.27	658.85	659.06	653.55	654	649.13	652	644.42	646	632.22	631
รำละเอียด	76.67	66.67	74.44	73.75	73.81	70.64	71.04	67.33	73.08	70.40	74.80	70	71.85	65.8
รำหยาบ	30	26	28.89	27.50	29.03	29.09	34.35	21.67	34.15	23	33.81	26.50	37.04	30.1

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

3.2 ราคาขายส่ง

จากต้นทุนการผลิตข้าวสารหนึ่งเกวียน โรงสีจะขายข้าวแล้วได้จุดคุ้มทุน เฉลี่ย เกวียนละ 4,537 บาท ซึ่งราคานี้ น่าจะเป็นราคาขายส่งในตลาดกรุงเทพฯ ถ้าขายในราคานี้ โรงสีได้จุดคุ้มทุนและผู้บริโภคก็จะได้บริโภคข้าวสารในราคาที่ถูกลง และเกษตรกรขายข้าวเปลือกได้ในราคาดีเช่นที่ผ่านมา แต่สภาพที่เป็นจริง โรงสีจะขายส่งในราคาที่สูงกว่าต้นทุนการผลิตหรือสูงกว่าจุดคุ้มทุน ซึ่งเห็นได้ตามตาราง

ตารางที่ 3.4 : เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตและราคาขายส่งข้าว 5%

ฤดูการผลิต	ต้นทุนการผลิต	ราคาขายส่ง	บาท/เกวียน
			ส่วนต่าง (%)
24/25	4,751	5,452	14.75
25/26	4,794	5,338	11.35
26/27	4,757	5,090	7.00
27/28	4,484	4,812	7.32
28/29	3,745	4,383	17.04
29/30	4,692	5,217	11.19
เฉลี่ย	4,537	5,049	11.28

จากการเปรียบเทียบราคาขายส่งและต้นทุนการผลิตข้าวสารหนึ่งเกวียน เจ้าของโรงสีจะขายส่งในราคาที่สูงกว่าต้นทุนการผลิตทุกปีทำให้มีกำไรจากการดำเนินธุรกิจโรงสีเฉลี่ยร้อยละ 11.28 ต่อปี ในปี 28/29 ซึ่งเป็นปีที่ข้าวเปลือกตกต่ำที่สุด เจ้าของโรงสีจะมีกำไรถึงร้อยละ 17.04 ซึ่งมีกำไรสูงสุดเป็นเครื่องบ่งชี้ได้ว่า ถ้าราคากษตรกรต่ำเท่าไร เจ้าของโรงสีก็จะมีกำไรมากเท่านั้น ในขณะที่เจ้าของโรงสีมีกำไรเฉลี่ยร้อยละ 11.28 ต่อปี แต่เกษตรกรจะขายข้าวขาดทุนทุกปี (ยกเว้นปี 2523/24) หรือขาดทุนเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 5.82 บางปีเช่นปี 2528/29 ขาดทุนถึงร้อยละ 23.18

4. สรุป

การศึกษาต้นทุนการแปรรูปข้าวและราคาขายส่ง ทำให้ได้ประเด็นที่น่าพิจารณา และเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่ง กล่าวคือ จากการพิจารณาจำนวนโรงสีและกำลังการผลิตพบว่าเอกชนเป็นเจ้าของโรงสีถึงร้อยละ 99.89 และมีกำลังการผลิตถึงร้อยละ 99.20 ขณะที่ สหกรณ์จังหวัด สหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตรกร มีโรงสีและกำลังการผลิตรวมกันเพียงร้อยละ 0.11 และ 0.80 ของโรงสีข้าวทั้งหมดที่มีอยู่ตามลำดับ จากประเด็นนี้ตั้งข้อสมมติฐานได้สองประการ คือ (ก) ถ้าตลาดข้าวเป็นตลาดแข่งขันอย่างเสรี เกษตรกรจะขายข้าวได้ในราคาต่ำ เพราะปริมาณข้าวมีมากกว่าความต้องการ และ (ข) ถ้าตลาดข้าวเป็นตลาดผูกขาด หรือผู้ซื้อน้อยราย เกษตรกรก็จะขายข้าวได้ในราคาที่สูงขึ้น

จากการพิจารณาด้านต้นทุนการแปรรูปข้าวหรือการสีข้าว พบว่าการแปรรูปข้าวเปลือกหนึ่งเกวียนจะเสียต้นทุน 155 บาท และข้าวเปลือกหนึ่งเกวียนสีเป็นข้าวสารได้ 444 กิโลกรัมที่เหลือเป็นปลายข้าว 211 กิโลกรัม และรำข้าว 101 กิโลกรัม ถ้าให้ราคาปลายข้าวถูกชดเชยโดยราคารำข้าวหรือเอาราคารำข้าวมาบวกกับราคาปลายข้าว แล้วได้ราคาเท่ากับต้นข้าวโรงสีจะแปรรูปข้าวเปลือกหนึ่งเกวียน แล้วได้ข้าวสารที่เป็นต้นข้าว 651 กิโลกรัม

เมื่อพิจารณาต่อไป ทำให้พบว่าราคาขายส่งข้าวสารที่ตลาดกรุงเทพฯ มีราคาสูงกว่าต้นทุนการผลิตข้าวสารหนึ่งเกวียน กล่าวคือ ต้นทุนการผลิตข้าวสารเฉลี่ยเกวียนละ 4,537 บาท ที่ราคาขายส่งจำนวนนี้ เจ้าของโรงสีจะได้กำไรปกติหรืออยู่ที่จุดคุ้มทุน (break-even point) แต่ราคาขายส่งที่เป็นจริงจะเฉลี่ยเกวียนละ 5,049 บาท ทำให้โรงสีมีกำไรส่วนเกินเฉลี่ยร้อยละ 11.28 บาทต่อเกวียน

ค้นพบต่อไปอีกว่า ยิ่งราคาเกษตรกรตกต่ำเท่าไร เจ้าของโรงสีจะมีกำไรส่วนเกินมากเท่านั้น เช่น ฤดูผลผลิตปี 2528/29 ที่ราคาเกษตรกรตกต่ำที่สุด เจ้าของโรงสีจะมีกำไรส่วนเกินถึงร้อยละ 17.04 บาทต่อเกวียน ซึ่งเป็นกำลังส่วนเกินที่สูงกว่าทุกปี จึงสรุปจากประเด็นนี้ได้ว่าตลาดค้าข้าวในประเทศเป็นตลาดของผู้ซื้อหรือตลาดผูกขาด (monopoly) หรืออย่างดีที่สุดก็เป็นตลาดผู้ซื้อน้อยราย (oligopoly) และสรุปได้ว่าราคาข้าวเปลือกถูกกำหนดโดยผู้ซื้อ